

של שליטי סעודיה וסוריה, ובעיקר של יאסר עראפאת — היו התבניות הישנות מתרסקות תחת מטר המהלומות. ותבניות חדשות היו תופפות את מקומן.

בעלי ההשקפה הפסימית יכולים לטעון כי זוהי משימה בלתיאפשרית, שהתבניות היהודיות העתיקות חזקות מדי — שהיתה כאן היתקלות של כוח־שאי־אפשר־לעמוד־בפניו (מעשהו של אל־סאדאת) בעצם־שאי־אפשר־להזיזו (התבניות הנפשיות הישראליות).

שאלה זו לא הוכרעה בתש"ם, כי אי־אפשר היה להעמידה במיבחן. אל־סאדאת נשׂי אר כודד בעולם הערבי, לא מעט באשמתו של בנין, שמנע ממנו את התחמושת שהיתה דרושה לו כדי לשבור את התנגדות המנהיגים הערביים האחרים.

מבילעם עד בגין

די היה לעקוב בסוף תש"ם אחרי תוצאות חקיקתו של חוקיריירושלים כדי ללמוד איך פועלות התבניות. לגבי אדם מן הצד, היה התהליך הגיוני לגמרי. לפני דור השלים העולם למעשה, אך לא להלכה, עם הפיכת ירושלים המערבית, היהודית, לבירת־ישראל. אך הוא לא השלים לחלוטין עם סיפוח ירושלים המזרחית, הערבית, למדינה היהודית. על אחת כמה וכמה לא השלים עימו העולם המוסלמי, שאחד משלושת מיסגדיו המקודשים ביותר שוכן על הררהבית.

לכל התבניות, עד כי נראתה כאוטופיה מניחית, מסוכנת, כימעט בוגדנית. אל־סאדאת הפך אותה, לעיני כל, ליעד מציאותי, רצוי.

אנשים שקיבלו עד כה את התבניות הישנות בלא־עירעור, אך שהיו מצויידים בכוח הנפשי הדרוש כדי להשתחרר מהן כאשר סתרו בגלוי את המציאות המשתנה, יצאו למרחב, תרתי משמע. הדוגמה האישית הבולטת ביותר ניתנה על־ידי עור וייצמן, שהיה נץ קיצוני עד לבואו של אל־סאדאת, ושהפך מהפכן נפשי לאחר מכן. אל־סאדאת גייס במעשהו הדרמאטי את כל כוח־המחץ העצום של עולמ־התיקשורת המודרני כדי לנתץ את ה־תבניות היהודיות — ובאותה שעה גם את התבניות הערביות, שהיו מסוג אחר, תולדה של היסטוריה אחרת. רבים — ובראשם הנשיא המצרי עצמו — היו משוכנעים שמעשה כה כביר וחד־פעמי די בו כדי לשבור את התבניות החזקות ביותר.

במהלך תש"ם הוכח כי אין זה כך. זוהי, בעצם, תמצית סיפור־השנה כולו.

התבניות הישנות התגברו על האתגר הי נפשי של השלום. כמו שגוף חי מתקומם נגד גופיפים זרים שחדרו לתוכו, ואינו נח עד שהוא מנרש אותם, כך לחמה התבנית הנפשית הי ישראלית בשלום, בידרות ובנורמליזציה, וי יכדה להם.

בעלי ההשקפה האופטימית יכולים לטעון כי המכה של אל־סאדאת, עם כל עוצמתה, פשוט לא הספיקה. אילו באו בעיקבותיה מעשים דרמטיים דומים של המלך חוסיין,

(המשך מעמוד 39) שמרו על עצמן גם במהלך המהפכה הזאת. אחרי שחלפה התקופה המהפכנית של הציונות, הסתבר כי תבניות אלה נשארו על כנן כפי שהיו, ושרק המיזם השתנו.

המדינה קמה בדמות גיטו חמוש ומבודד במרחב עויין. האם זה מיקרה היסטורי? או שמא התבניות הישנות השפיעו על עיצוב המציאות החדשה?

אחת האימרות העתיקות ביותר במסורת היהודית — „עם לבדד ישכון, ובגויים לא יתחשב” — חלה עתה על מציאותה של מדינת־ישראל בקרב מרחב המתנכר לה. „העולם כולו נגדנו” לא התייחס עוד לגורלם המר של גיטאות יהודיים פזורים בקרב העמים, אלא למדינת־ישראל כולה. האנטי־שמיות שהופיעה בעבר בדמות הקואק השיכור והמשתולל, מופיעה עתה באי־טלה של ממשלות מירשעות שאינן יכולות לסבול כי ליהודים תהיה מדינה משלהם. הפחדים העמוקים של קהילה חסרת־ישע בארץ זרה הפכו געגועים עמוקים לביטחון מוחלט. בעולם שבו גם מצמת־העל האדירה ביותר יכולה להימחק מן המפה בשואה גרעינית תוך דקות.

ההיסטוריון של מחר עזיז לקבוע כי אי־יכולתה של הציונות לשבור את התבניות הי נפשיות של הפזורה היהודית, שהיו תמונות בעיקר כדת היהודית, היתה המחדל ההיסטורי העיקרי שזה.

תבנית מול תבנית: אנוור אל־סאדאת המזועזע ב־יד ושם" ומול תצלום של נאצים המוציאים להורג יהודים

ניתן היה על כן לצפות מראש שתהיה תגובה חמורה על חקיקת חוקיריירושלים, שקבע כי ירושלים המזרחית היא נושא ששוב אי־אפשר לנהל עליו משא־ומתן.

בנסיבות אלה היתה התגובה המעשית — הוצאת השגרירויות המעטות ששכנו בירושלים — מינימלית. התבנית הנפשית הישראלית הצליחה לנתק לחלוטין את הקשר שבין הסיבה והתוצאות — קשר המוכן מאזינו לכל הדיוט בחוק־לארץ.

לא חקיקת־החוק בידי ישראל הביאה את התגובה, אלא הכניעה הבווייה של העמים לסחטנות־הנפט. המוסד העולמי העליון לא הצביע פה־אחד נגד ישראל מפני שהוא פוסל את המעשה, אלא מפני שהוא אנטי־שמי. הדבר מוכיח מחדש, שהעולם כולו בגדנו, כמו בימי השואה, כמו בימי בילעם, עם ישראל שוכן לבדד, ואל לו להתחשב בגויים.

היספוריה של 3000 שנה, שבה השתנה העולם עד לזאת־הכר, הופכת כך לסיסמה של כמה מיזמים.

שוב ושוב חוזר מנחם בגין על הטענה ששום מדינה לא התחשבה בדעת הזולת בבואה לקבוע היכן תהיה בירתה. היתה זאת טענת־כזב קלאסית, מפני שהעולם לא התנגד לקביעת בירתה של ישראל בירושלים, אלא לסיפוח העיר המזרחית, שנכבשה במילחמה, ושבה יושבים בני עם אחר. אך גם אישים חשובים בישראל, ראשי האופוזיציה ואנשי־רוח, אמרו אמן אחרי דברי בגין.

הם התאימו לתבנית, ואילו האמת לא התאימה לתבנית.

אותו תהליך פעל גם לגבי כל שאר מעשיה של ממשלת־ישראל במרוצת תש"ם — מעשים של התגרות בלתי־נסבלת במהלך המשא־ומתן. הקמת ההתנחלויות לאורכם ולרוחבם של השטחים שעליהם מתנהל, כביכול המשא־ומתן, ההחלטה על כריית תעלה ישראלית ברצועת עזה, העברת משרדי־ממשלה למזרח־ירושלים, הפעולות נגד ראשי־הציבור בגדה המערבית, שהיו צריכים למלא

המחיר: חיילים מצריים מחזירים חללים

יתכן כי מחדל היסטורי זה הניב את תוצאתו הסופית במאי 1977, כאשר הגיע לשלטון מנהיגה של תנועת־החרות. מנחם בגין הוא התגלמות כל התבניות הנפשיות של הגטו היהודי, במהדורה ישראלית משופצת. אפשר לאמר כי תמונתו הרחוקה אינה אלא צירוף כל התבניות האלה ביחד. הרפורמות הנפשיות המעטות של הציונות החילונית המודרנית, שקעו יחד עם שילטון „ארץ־ישראל העובדת”.

אם היה ביכולת מהפך, הוא הפך את הגלגל הנפשי חזרה אל התודעה היהודית הקלאסית.

העריצות הסמוייה

אך דווקא אחרי המהפך ירדה על התבנית הזאת המכה המוחצת ביותר שהונחתה עליה מזה שלושה דורות.

אנוור אל־סאדאת הרם במכה אחת את כל המוסכמות, את כל המושגים־הראשונים של התודעה העצמית הישראלית. וזאת, אכן, היתה מטרותו.

בנסיעתו ההיסטורית, שאין לה תקדים בדברי ימי העמים המודרניים, פרץ המנהיג המצרי פירצה בחומות הגטו הנפשי. הוא הוכיח כי אין הערבים מוכרחים לשנוא את ישראל, כגזירה מן השמיים, ושהמילחמה אינה אלא סיכסוך פוליטי, הניתן לפיתרון. כאשר ביקר ביד ושם, הרס את האגדה של האנטי־שמיות הערבית שאינה ניתנת־לשינוי, שעליה דיברו פרופסורים ואלופים בישראל. כאשר הציע תנאים סבירים לשלום, תוך פירוט וסידורי־ביטחון סבירים, החליש את הגעגועים לביטחון הטוטאלי.

עד לאותו רגע, היו רק מעטים בישראל משוחחררים מן העריצות של התבניות. מעטים אלה הטיפו למדינות לאומית של „השתלבות במרחב”. אך מחשבה זו היתה כה מנוגדת